

EL BREVIARI DEL MONESTIR DE LAGRASSA
IMPRÈS L'ANY 1513,
I EL SEU HOMILIARI CATALANONARBONÈS

per FRANCESC XAVIER ALTÉS I AGUILÓ

El breviari propi de l'antic monestir de Santa Maria de Lagrassa (Carcassès), imprès al monestir mateix l'any 1513 per l'impressor itinerant Jean de Guerlins, és un dels pocs llibres litúrgics conservats d'aquest antiquíssim monestir,¹ que fou fundat a la darrerria del segle VIII per Nebridi, futur arquebisbe de Narbona —ja ho era l'any 799— i company de Benet d'Aniana, reformador del monaquisme de l'imperi carolingi, en els anys fundacionals (780) del monestir benedictí d'Aniana.

Els inicis del monestir de Lagrassa coincideixen amb el canvi de ritu litúrgic en aquesta part limítrofa de l'imperi (Septimània-Narbonesa), i amb la creació en les esglésies de la província eclesiàstica narbonesa de nous llibres litúrgics de tipus romanofranc, fonamentalment, però complementats amb un fons de textos propis o bé molt característics provinents, en part, de l'ordenament litúrgic anterior,² de tipus visigòtic.³ Concretament, pel que fa al tipus d'homiliari de l'ofici diví, el catalano-narbonès presenta no solament el recurs a unes fonts prou característiques, com ha assenyalat R. Étaix,⁴ sinó que fins i tot utilitza una recensió pròpia, francocatalana, de l'homiliari carolingi anomenat de

1. A.-G. MARTIMORT, «Répertoires des livres liturgiques du Languedoc, antérieurs au concile de Trente», a: *Cahiers de Fangeaux*, vol. 17, Tolosa, 1982, p. 55-56.
2. A. MUNDÓ, «El commicus palimpsest París Lat 2269. Amb notes sobre litúrgia i manuscrits visigòtics a Septimània i Catalunya», a: *Liturgica I*, Montserrat, 1956, p. 169-170, 230-232.
3. Sobre aquests llibres vegeu M. S. GROS, «La liturgie narbonnaise témoin d'un changement rapide des rites liturgiques», a: *Liturgie de l'église particulière et liturgie de l'église universelle*, Roma, 1976, p. 143-154.
4. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», a: *Recherches Augustiniennes*, vol. 16, París, 1981, p. 392-396; reproduït en R. ÉTAIX, *Homéliaires patristiques latins. Recueil d'études de manuscrits médiévaux*, París, 1994, p. 512-516.

Liverani, tal com ho he mostrat en iniciar-ne la reconstitució del cicle estival.⁵

Actualment, la datació de la composició (o recomposició) de l'arquetipus de l'homiliari catalanonarbonès per a l'ofici diví no ens permet de regular més ellà de la darrerria del segle IX, i versemblantment hom hauria de situar-la a mitjan segle X, possiblement en un ambient narbonès d'influència monàstica.⁶ Això fa que la seva presència en el breviari imprès de Lagrassa —malgrat la manca de tradició manuscrita— respongui, tant des de la cronologia com des del marc històric i geogràfic, a l'àrea d'expansió dels llibres del que anomenem litúrgia catalanonarbonesa. La seva presència en aquest breviari, resulta, doncs, d'un gran interès a causa de la situació geogràfica del monestir de Lagrassa, a l'extrem més oriental del territori de l'antiga diòcesi de Carcassona, i a mig camí entre Narbona i Carcassona.

La subsistència de l'homiliari catalanonarbonès en el breviari imprès de Lagrassa s'inscriu, segurament, en la tradició litúrgica del monestir, ja sigui des dels seus orígens, ja sigui pel posterior contacte amb monestirs benedictins de l'àrea catalana que li foren sotmesos (Santa Maria de Ridaura, l'any 953; Sant Pere de Burgal, l'any 1007; Sant Sepulcre de Palera, l'any 1108; Sant Andreu de Sureda, l'any 1109; Sant Martí del Canigó, l'any 1114; Sant Pere de Galligants i Sant Feliu de Guíxols, l'any 1118) amb els quals intentà de formar una congregació monàstica per a contrapesar la influència de la de Sant Víctor de Marsella, a la qual el monestir de Santa Maria de Lagrassa estigué sotmès durant una trentena d'anys (1080-1114).

Val a dir que, en l'aspecte litúrgic, aquesta submissió marsellesa del monestir de Lagrassa o bé només li comportà una limitada incidència sobre l'ordenament i els seus llibres litúrgics, o bé els monjos de Lagrassa reprengueren, en tot o en part, la pròpia tradició litúrgica un cop abandonada la congregació monàstica marsellesa. Pel que fa a l'ofici diví, ho corroboraren els resultats de l'anàlisi de dos dels grans llibres que l'articulen: l'antifonari i l'homiliari.

Una primera aproximació a l'estudi comparatiu dels antifoners de Lagrassa i de Sant Víctor de Marsella revela contactes, però, alhora, també abundoses divergències, segons ho afirma J. Lemarié.⁷ En canvi, com hom podrà constatar, l'homiliari de l'ofici del breviari de Lagrassa palesa, particularment en el cicle temporal, la pervivència del model catalanonarbonès. La seva subsistència al monestir de Lagrassa pot ajudar a explicar la presència, des d'antic, a l'església catedral de Sant Nazari

5. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «La *Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès», a: *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, 7 (1996), p. 107-159.

6. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «A propòsit del manuscrit llatí 3.806 de la Biblioteca Nacional de París: un homiliari de Vilabertran», a: *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, 2 (1983), p. 43-46.

7. J. LEMARIÉ, *Le Bréviaire de Ripoll*. Paris, B. N. lat. 742, Montserrat, 1965, p. 207-209.

de Carcassona de l'homiliari París, Bibl. Nationale, ms. lat. 5302 —que és un dels exemplars de la *pars hiemalis* de l'homiliari catalanarbonès.⁸

A l'interès litúrgic del breviari imprès del monestir de Lagrassa s'afegeix encara el de ser una raresa bibliogràfica fins ara insuficientment descrita. Fóra incomprensible, doncs, que abans d'entrar en l'edició i anàlisi de l'homiliari litúrgic que s'hi reflecteix no paréssim esment, també, en la seva descripció bibliogràfica.

Descripció bibliogràfica

De bell antuvi cal dir que l'exemplar d'aquest breviari que descriuré possiblement sigui únic, llevat que realment n'existeixi un altre al mateix monestir de Lagrassa.⁹ Aquest joell bibliogràfic no és altre que l'exemplar procedent de l'antiga biblioteca del baró de Fournas-Moussoulens, que fou subhastat a l'Hôtel Drouot de París l'any 1932.¹⁰ Com a conseqüència d'un amagatall del volum durant l'ocupació alemanya de França —els anys 1940-1944—, els darrers plecs d'aquest preciós exemplar sofriren els efectes d'una persistent humitat que arribà a afectar el text imprès a partir del full signat qq². En total són una seixantena els fulls greument afectats per la humitat, fins al punt que els fulls del darrer plec del volum, signats E²⁻⁸, es varen arribar a podrir, de tal manera que ja no en resta més que la part de la meitat interior dels fulls, que han perdut, evidentment, la part corresponent a la columna exterior del text. Això comporta la desaparició de bona part del text del colofó del breviari, sovintejadament citat pels bibliògrafs i pels historiadors de la impremta.

[*Breviarium ad usum sacri et deuoti monasterii Crasse*], monestir de Santa Maria de Lagrassa, Jean de Guerlins, 1513, 1 de desembre.

Volum de format dotzè. Plegat en 8è. Foliació: 8 fulls, [I-II]-III-LVIII folis (amb errors de foliació al darrer plec), 158 fulls, 164 fulls, 40 fulls. Signatures tipogràfiques: []⁸, a-f⁸, g¹⁰, A-T⁸, U⁶, aa-vv⁸, x⁴, A-E⁸. Text disposat en dues columnes per pàgina, llevat dels set fulls inicials corresponents al calendari. Tipografia gòtica en 64/65 mm en vint línies. Té 33 lí-

8. Pel que fa a la procedència vegeu *Bibliothèque Nationale. Manuscrits enluminés de la Péninsule Ibérique*, París, 1982, p. 45. L'ús per part de la clerecia secular, així com l'esment del refetor comú en una nota marginal (f. 194) indiquen que el manuscrit fou utilitzat en una catedral o bé en una canònica aquisgranesa.

9. Segons les notes del difunt bibliògraf Jacques Mégret recollides per J. MÉGRET-L. DESGRAVES, *Répertoire bibliographique des livres imprimés en France au seizième siècle: Toulouse*, (Bibliotheca Bibliographica Aureliana; 58), Baden-Baden, 1975, p. 32. Caldria veure si la indicació de les notes de Mégret respon a una localització d'exemplar o bé al lloc d'impressió, que evidentment no fou Tolosa.

10. G. ANDRIEUX, *Vente de Livres Rarissimes de toutes les époques... Du 20 au 28 mars 1933* (Hôtel Drouot) Salle 8, París, 1933, núm. 811.

nies per plana, i, a més, títol corrent; inicials llombardes, i petites llombardes en vermell. Rúbriques. Blancs per a inicials, i minúscules per a inicials al cap d'algunes de les grans seccions del llibre. Caixa tipogràfica de 106 × 73/75 mm sense el títol corrent, i de 112 × 73/75 mm incloent-hi el títol corrent. Mides: 126 × 90 mm. És molt just de marges. El volum va precedit de dos fulls blancs del mateix paper que els fulls impresos, però amb plegat diferent, ara plens de gargots. La presentació del volum, sense portada, resulta arcaica i alhora pròxima encara a la d'un breuiari manuscrit:

[]¹: *blanc*.

[]^{2-7v}: *Calendari*.

[]⁸ (*rub.*): ¶ Benedictiones que dicuntur | per annum in matutinis. videlicet diebus | dominicis quando ille dies dominicus non habet | versus proprios. sed communes. sicut | in adventu et in xl.

[a¹]: *blanc*.

[a^{1v}]: Oratio dicenda ante psalterium.

a²: ¶ Incipit psalterium cum an | tiphonis: ordinatum in feriali | secundum usum monasterii crassen.

f. LVIII^v (g¹⁰): *blanc*.

A¹: In nomine sancte et indiuidue | trinitatis. Incipit officium secundum | vsum sacri et deuoti monasterii | beate marie de crassa dyocesis | carcasonen. Incipit dominicale de to | to circulo anni.

U^{6v}: *blanc*.

aa¹: ¶ Incipit sanctorale.

A¹: ¶ Incipit commune | sanctorum.

B⁸: *blanc*.

C¹: ¶ Incipit officium beate marie vir= | ginis secundum vsum monasterii cras= | sensis.

D⁶ (*línia 23*): ¶ Sequuntur orationes defunctorum | et dicuntur ad minus semper sex | orationes in choro.

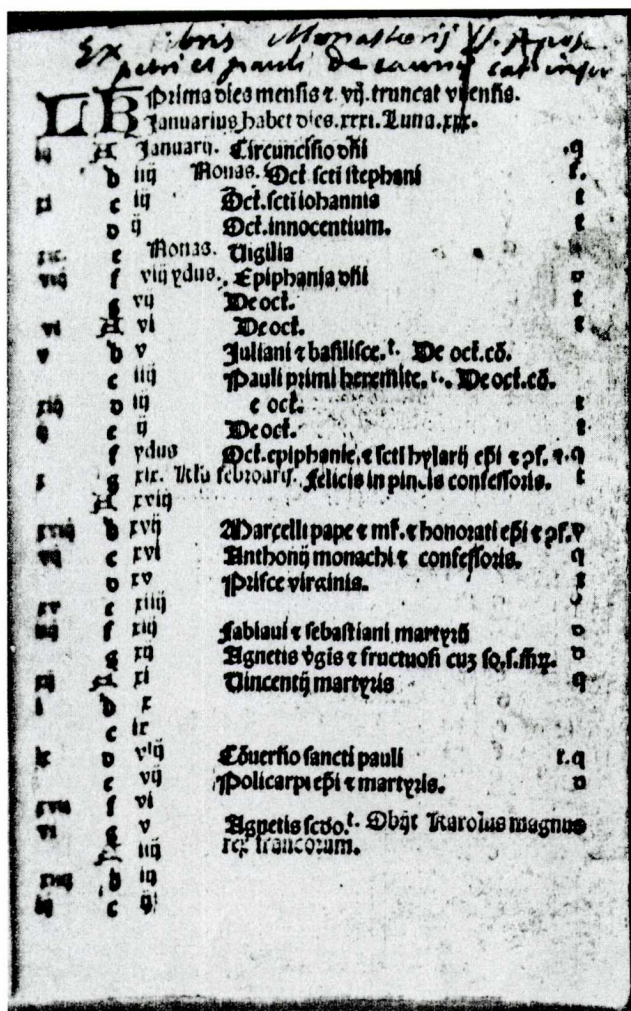
E^{1v} (*línia 4*): ¶ In commemo. | sancti patris nostri benedicti per | totum annum. IIII. feria.

E⁴-E^{8v}: *Rúbriques del costumari sobre la celebració de l'ofici dominical i santoral*.

E^{8v} (*línia 22; rub.*): ¶ Finit feliciter breuiarium ad | (vs)sum sacri et deuoti monaste(rii | Crasse. ordinis sancti Benedi= | (cti C)arcassonen. diocesis. Im= | (pressum ver)o in prefato (c)en(obia) de | [mandato venerabilium dominorum re | ligiosorum dicti conventus. per | Johannem de Guerlins. Anno | a partu virginis M.ccccc. et. xiiij. | prima kalendis decembris.].¹¹

En el full []^{1v} hi ha una nota manuscrita del segle XIX: «*époque de l'achat ignoré; acheté relié*», i a sota un ex-libris format per un gran segell el·líptic, de goma, dintre del qual hi ha una corona ducal al damunt de grans inicials entrelaçades. I al cap del full []² es llegeix en lletra del segle

11. La reconstitució del text del colofó ha estat feta sobre la reproducció publicada en el catàleg de subhasta.

Breviari de Lagrassa: full inicial
 amb l'inici del calendari.

¶ Item in ista nocte in qua dicitur zelus domus tue dicitur can-
tem graduū et in alijs duobus
diebus sequētibz similiter et si
nec veritas et nō vī Deus in ad-
iutoribz et legat sine bñdictiōibz
in lectionibus et sine Gloria pñi.
in pñis et Reges nō dicatur illi vñ.
sen pñes. Ego dixi vñe. nec. Re-
pleatur os meū. nec Bñdicta es
nec aliq sed dicto pñ nñ. dicatur
Diferere mei deus. et p omnes
horas dicatur. vñ. Xps fac vest.
toto. Respice. excepta prima et
cōpletorio in quibus dicunt vñ.
et ofones cōfute. et Credo i vñ.
¶ Et non dicitur officiū beate
marie nec mortuor vñq in cras-
tinū paschate. sed cōmēo. bñ
marie fiat qualibet die in oībz
horis exceptis istis tribus die-
bus et die pasche in quibus non
dicatur cōmēo. de ipsa.

¶ Nota q quando festum beati
iohannis baptiste venerit infra
oct. corporis xpi sit de ipsis oct.
corporis xpi dicti die beati iohā-
nis excepto et cōmēo. tam in lau-
dibus et omnibz horis et vespe-
ris de beato iohanne.

¶ Nota q quando ante. v. Ka-
lendas decembriis nec post ter-
tio nonas ipsius mensis aduca-

Rubrica.

tom domini celebrare in hoc
sed in istis. vñ. diebus si qui dies
dominici aduenerit ibi. ne ou-
bio debet celebrari. Et in. iij. eb-
domada fiant. iij. tempora.

¶ Si natiuitas dñi fuerit in die
vñica in hoc aduentus dñi. v.
Kalendas decembriis.

¶ Si feria. q. iij. nonas decem-
bria.

¶ Si feria. .la. iij. nonas decem-
bria.

¶ Si feria. iij. Kalendas de-
cembria.

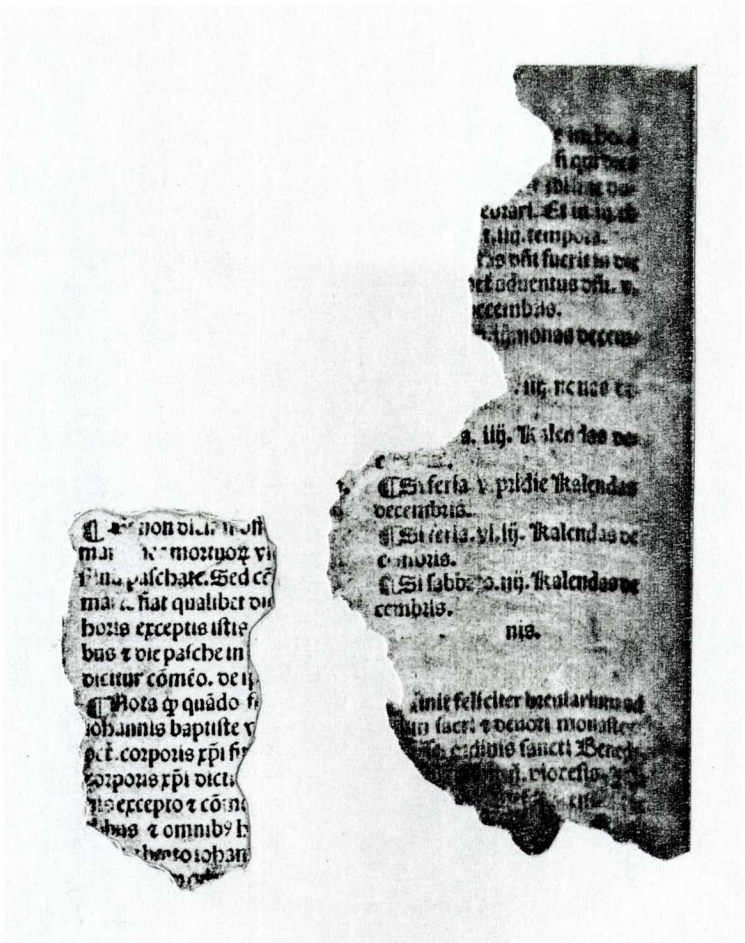
¶ Si feria. v. pridie Kalendas
decembria.

¶ Si feria. vi. iij. Kalendas de-
cembria.

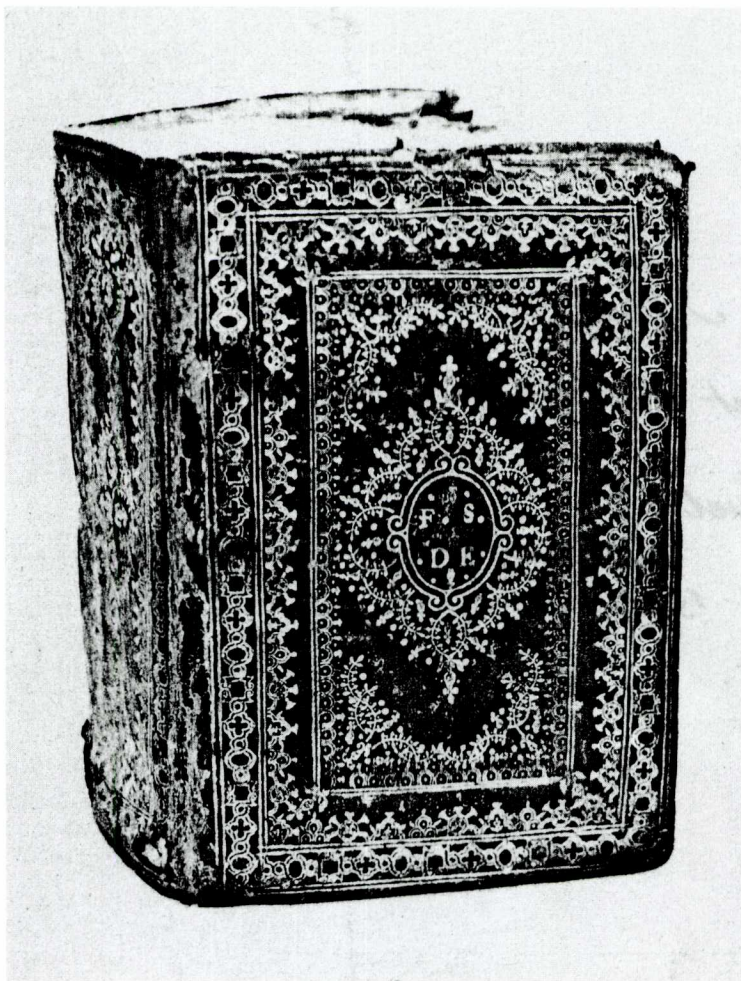
¶ Si sabbato. iij. Kalendas de-
cembria.

nia.

¶ Sinit feliciter breuiarium ad
vñm sacri et deuoti monasterij
Erasse. ordinis sancti Benedi-
cti Carcassonch. diocesis. Im-
pressus vero i prefato cenobio de
instituto venerabilium vñorū re-
ligiosorum dicti conuentus. per
Johannem de Suerling. Anno
a partu vñgine M. cccc. i. xij.
prima Kñs decembria.

Breviari de Lagrassa: estat actual del darrer full.

Breviari de Lagrassa: coberta davantera
abans de ser restaurada l'any 1959.

XVII-XVIII «*Ex libris Monasterii SS. Apostolorum Petri et Pauli de Caunes cat. inscr.*». Aquest ex-libris es correspon amb la llista de llibres litúrgics antics conservats l'any 1716 al monestir de Caunes i tramesa al pare Le Brun.¹²

El volum conserva una enquadernació del segle XVII en pell de color granat amb les cobertes decorades amb enquadraments daurats a base de filets i rodets, i amb petits ferros al centre, formant un medalló a l'interior del qual hi ha les inicials i el cognom del seu possessor: «F. S. DE | Belisen», que era monjo de Lagrassa i paborde de Milha, l'any 1601. El llom també és decorat. Hi ha restes del daurat en el tres cantells del llibre. Tot el volum fou restaurat l'any 1959 a Barcelona, en el taller del famós enquadernador Emili Brugalla Turmo. En muntar-la novament, la llomera fou col·locada en sentit invers a original, com ho palesa una fotografia, anterior a la restauració, publicada per monsenyor A. Boyer-Mas en la nadala de l'any 1961-1962.

L'exemplar descrit suara, possiblement, és l'únic conegut, llevat que realment n'existeixi un altre al mateix monestir de Lagrassa.¹³ Sis exemplars provinents de l'antiga biblioteca del monestir de Lagrassa, ja no foren localitzats a la Bibliothèque Municipale de Carcassonne durant els primers anys del segle XIX, tot i que per aquelles mateixes dates el notari carcassonès Pierre Viguerie, en la seva història manuscrita, n'esmentava un exemplar relligat en pergamí.¹⁴ En tot cas, ja des mitjan segle passat, totes les citacions i referències bibliogràfiques d'aquest breuari reposen sobre l'exemplar que posseï el baró de Fournas-Moussoulens, i que al seu torn provenia de l'antiga biblioteca del monestir de Caunes.

Fou sobre aquest exemplar, que l'any 1859 Jacques-Alphonse MAHUL, en la seva obra *Cartulaire et archives des communes de l'ancien diocèse et de l'arrondissement administratif de Carcassonne*, vol. 2, Tolosa, 1859, p. 437 n'edità el calendari, i a les p. 457-458 en donà una notícia bibliogràfica amb transcripció del colofó. Directament o indirecta, de la notícia de J.-A. Mahul en depenen la majoria dels bibliògrafs, començant pel doctor Tibulle DESBARREAUX-BERNARD, en el seu article «Établissement de l'Imprimerie dans la province de Languedoc», inclosa com a apèndix a la reedició de DEVIC-VAISSETTE, *Histoire du Languedoc*, vol. 7, Tolosa (ed. de Privat), 1879, p. 625 i 628. Posteriors són els treballs de Gaston JOURDANNE, *Les bibliophiles, les collectionneurs et les imprimeurs de l'Aude*, París, 1904-1908, p. 136; del canonge Antoine-Auguste SABARTHÈS, *Bibliographie de l'Aude*, Narbona, 1914, p. 308; i finalment el repertori de F.-C. LONCHAMP, *Manuel du Bibliophile Français (1470-1920)*, vol. 2/1-2, París-Lausanne, 1927, p. 74 i 498.

12. A.-G. MARTIMORT, «Répertoires des livres liturgiques du Languedoc», p. 56 i 69.

13. Cf. nota 9.

14. Carcassonne, Bibl. Municipale, *Annales de Carcassonne*, vol. 2, fol. 795. Solament el primer volum d'aquesta obra fou imprès: *Annales ou Histoire ecclésiastique et civile de la ville et diocèse de Carcassonne*, vol. 1, Carcassonne, P. Potere, imprimeur libraire, anne XIII (1805).

De l'interès per aquesta raresa tipobibliogràfica ens en dona una mostra eloquent el catàleg de subhasta d'aquest exemplar del llibreter antiquari parisenc Georges ANDRIEUX, *Vente de Livres Rarissimes de toutes les époques... Du 20 au 28 mars 1933*, (Hôtel Drouot) Salle 8, París, 1933, núm. 811, p. 143-145. Efectivament, a més de reproduir-ne, a mida, el full del colofó, aleshores sencer i en bon estat, el catàleg de subhasta esmenta com a documentació adjunta al breviari una lletra de l'historiador de la impremta francesa Anatole Claudin. Adreçant-se al possessor del volum, Claudin li assegurava: «*Aujourd'hui, que j'ai la mission officielle de rédiger pour l'Exposition de 1900 une histoire de l'imprimerie en France*,¹⁵ *je ne puis passer sous silence le livre que vous possédez...*»; alhora li trametia el desig expressat pel gran erudit Léopold Delisle d'adquirir-li el preciós breviari per a la Biblioteca Nacional de París.

Ingressat a la biblioteca particular que monsenyor André Boyer-Mas tenia a La Seigneurie, de Saint-Jean de Luz, després de ser restaurat, en féu objecte d'una nadala de l'any 1961-1962, en la qual apareix una fotografia reduïda de l'enquadrernació abans de ser restaurada i una reproducció augmentada del full del colofó, aleshores ja consumit, a partir d'una fotografia antiga. Des d'aleshores aquest exemplar del breviari de Lagrassa fou objecte de consultes per part d'alguns liturgistes i de patròlegs. Joseph LEMARIÉ (*Le Bréviaire de Ripoll. Paris, B. N. lat. 742, Montserrat, 1965*, p. 206-209) i Raymond ÉTAIX trobaren testimoniades algunes de les homilies que editaren en les *Chromatii Aquileiensis Opera* (Corpus Christianorum, Series Latina, IXA), Tournholt, 1974. Jo mateix he assenyalat l'interès d'aquest breviari en la reconstitució de la recensió francocatalana de l'homiliari carolingi de Liverani: F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «La *Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès», dins de *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, VII, Barcelona, 1996, p. 107-159.

Seria monsenyor Aimé-Georges MARTIMORT qui, en el seu «Répertoires des livres liturgiques du Languedoc, antérieurs au concile de Trente», publicat en la sèrie *Cahiers de Fangeaux*, vol. 17, Tolosa, 1982, p. 55-56, en donaria una nova notícia documental i bibliogràfica. Tanmateix, aleshores, Jacques MÉGRET i Louis DESGRAVES, *Répertoire bibliographique des livres imprimés en France au seizième siècle: Toulouse* (Bibliotheca Bibliographica Aureliana, 58), Baden-Baden, 1975, p. 32, ja l'havien inclòs, curiosament, entre la producció tipogràfica cinccentista de la ciutat de Tolosa, tot donant una foliació força correcta¹⁶ i transcrivint el colofó d'un exemplar que segons les notes del difunt Jacques Mégret seria al mateix monestir de Santa Maria de Lagrassa. A partir d'aquesta notícia bibliogràfica, el breviari de Lagrassa s'incorporaria de-

15. Es refereix a la seva obra inacabada i monumental *Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle*, 4 vol. París, 1900-1914, el darrer volum de la qual enllestiren Léopold Delisle i Paul Lacombe.

16. Noteu que segurament per error manual hom li atorga 38 folis en comptes de LVIII.

finitivament als repertoris de llibres litúrgics impresos de la mà de Robert AMIET, *Missels et Bréviaires imprimés (Supplément aux catalogues de Weale et Bohatta)*. *Propres des Saints (Édition Princeps)*, París, 1990, p. 148, núm. [1026 B].

Recuperació i identificació de l'homiliari del breviari de Lagrassa

L'accés a l'homiliari de l'ofici de les diòcesis i dels monestirs a través de la tradició litúrgica reflectida en els breviaris manuscrits o impresos, sovint és l'únic camí metodològic i documental possible.

Per tardans que siguin, gairebé tots els breviaris manuscrits i impresos ens transmeten essencialment, bé que no totalment, el contingut de l'antic homiliari que hi ha a la seva base. I dic essencialment perquè sovint, en el procés «d'abreujació o adaptació litúrgiques» no solament hom ha hagut de prescindir de la possible varietat de textos (especialment en les festes), sinó que les lliçons dels breviaris en general són molt curtes.

Malgrat aquesta «abreujació o adaptació litúrgiques» la recuperació, de l'homiliari, ni que sigui incompleta i factícia, permet d'identificar-ne la tipologia a través del conjunt dels *initia* o bé els paràgrafs inicials dels textos patristics.

En el cas concret del breviari imprès de Lagrassa «l'abreujació i l'adaptació litúrgiques» de les lliçons són molt notables, i a més s'hi afegeix, de tant en tant, el recurs a la centonització d'un text, a fi de transmetre en poques línies una idea o simplement una frase completa. Tot i que això faci més laboriosa la identificació de les seves fonts, l'anàlisi comparativa del conjunt, la concordança fonamental dels textos i, especialment, la presència de textos molt peculiars de l'homiliari catalanonarbonès, identifiquen a bastament la seva tipologia catalanonarbonesa.

Els diumenges i festes les lliçons I-VIII pertanyen a la Bíblia, i la resta de lliçons (IX-XII) porten la corresponent homilia evangèlica. En canvi, en les solemnitats anyals i les seves octaves les lliçons I-VIII pertanyen a sermons patristics; de la mateixa manera que en algunes festes del santoral pertanyen a les passions o bé a textos hagiogràfics. Això ens permet una aproximació més àmplia a l'antic homiliari-base. Tanmateix, ens limitarem a la recuperació factícia i a la identificació de l'homiliari corresponent al cicle temporal, tant perquè és el més eloqüent, com perquè el corresponent al cicle del santoral, avui per avui, fa de mal establir en el seu conjunt, bé que en el breviari de Lagrassa té textos prou característics de l'homiliari catalanonarbonès als quals farem també una oportuna referència.

Les principals fonts i edicions utilitzades en la identificació i comparació de l'homiliari de Lagrassa són les següents:

- G = París, Bibl. Nationale., ms. lat. 3806. Homiliari estival de l'ofici. Segle XI. Prové de la canònica de Santa Maria de Vilabertran.¹⁷ Ed. R. Étaix.¹⁸
- Gb3 = Girona, Arxiu Capitular, ms. 125. Breviari de Girona. Any 1339.
- Gb7 = París, Bibl. Nationale. ms. lat. 1309. Breviari de Girona. Segle XV. Possiblement provinent de Banyoles.¹⁹
- Gre = Gregorius Magnus, *Homiliae XL*.
- HG = Girona, Museu Diocesà, núm. 44. Homiliari. Segle XI². Ed. R. Étaix.²⁰
- LFC = Homiliari de Liverani en recensió francocatalana. Ed. F. X. Altés i Aguiló.²¹
- LG = [*Breviarium ad usum sacri et deuoti monasterii Crasse*], monestir de Santa Maria de Lagrassa, Jean de Guerlins, 1513.
- P-2 = París, Bibl. Nationale, ms. 5302. Homiliari de l'ofici. Segle XI. Ed. R. Étaix.²²
- P-4 = París, Bibl. Nationale, ms. 5304. Homiliari de l'ofici. Segle XI. Ed. R. Étaix.²³
- PD = Homiliari de Pau Diaca. Ed. R. Grégoire.²⁴
- SA = [*Breviarium secundum consuetudinem ecclesie monasterii Beate Marie ville Celsone*],²⁵ Saragossa, J. Coci, 1514.
- SC = Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, ms. Sant Cugat 22. Segle XI. Homiliari per a l'«*officium capituli*» procedent del monestir de Sant Llorenç del Munt. Ed. Étaix.²⁶
- SR = Solsona, Museu Diocesà, ms. 3. Homiliari-passionari de Santa Maria de Serrateix. Segle XII-XIII.
- T = Tarragona, Bibl. Pública, ms. 139. Homiliari de l'ofici. Segle XII. Ed. R. Étaix.²⁷
- Vb1 = Vic, Arxiu Capitular, ms. 80. Breviari de Vic. Segle XIV¹.
- Vb4 = París, Bibl. Nationale, ms. 903. Breviari de Vic. Segle XIV.

17. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, *A propòsit del manuscrit llatí 3.806 de la Biblioteca Nacional de París*, p. 13-47.

18. R. ÉTAIX, *Quelques homéliaires de la région catalane*, p. 371-377; *Homéliaires patristiques latins*, p. 491-497.

19. Al f. 405 (antiga guarda enganxada ara a la coberta) hi ha escrit: «*Festum Sancti Marturiani celebratur XXIII november*». La festa de Sant Martíria, però, no consta al calendari ni al santoral del manuscrit.

20. «L'homiliaire conservé au Museo Diocesano de Gerona», a: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 34 (1961), p. 47-55, reproduït en *Homéliaires patristiques latins*, París, 1994, p. 417-425.

21. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «La *Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès», p. 126-132.

22. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», p. 334-349; *Homéliaires patristiques latins*, p. 454-469.

23. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», p. 359-370; *Homéliaires patristiques latins*, p. 479-490.

24. *Homéliaires liturgiques médiévaux*, Spoleto, 1980, p. 422-478.

25. Títol factici manllevat del foli 334 (cf. F. J. NORTON, *A descriptive catalogue of printing in Spain and Portugal 1501-1520*, Cambridge, 1978, núm. 666).

26. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», p. 378-387; *Homéliaires patristiques latins*, p. 498-507.

27. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», p. 359-370; *Homéliaires patristiques latins*, p. 479-490.

L'homiliari temporal del breviari de Lagrassa

Espigolat del breviari, i malgrat la seva presentació factícia, aquest homiliari ara ens facilita l'estudi comparatiu, i pot ser un instrument de treball per a ulteriors recerques. La repercussió de l'abreujament de les lliçons sobre els *initia* ha estat indicada oportunament en la identificació dels textos.

1. f. A⁴: DOMINICA IIII IN ADVENTU. Erunt signa in sole... fluctuum (Lc 21,25). *Lect. IX-XII. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASIL BEATI PAULI APOSTOLI. Dominus ac redemptor noster paratos... maris et fluctuum.*

Gregorius, *Hom.* 1. PL 76, 1077-1078,1 (= PD I,3).

2. f. A^{6-v}: DOMINICA IN NATIVITATE. Cum audisset Iohannes in vinculis... expectamus (Mt 11,2). *Lect. IX-XII. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA SANCTORUM MARCELLIANI ET PETRI. Querendum nobis est, fratres... ordo pensetur.*

Gregorius, *Hom.* 6. PL 76, 1095,1 (= PD I,5).

3. f. A^{7v}-A^{8v}: DOMINICA III. Miserunt iudei... eum (Jo 1,19). *Lect. IX-XII. OMELIA BEATI GREGORII. Ex huius nobis lectionis... non usurparet.*

Gregorius, *Hom.* 7. PL 76, 1099,1 (= PD I,8).

4. f. B^{2-2v}: FERIA IIII. Missus est angelus... Maria (Lc 1,26). *Lect. I-III. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI. Exordium nostre redemptionis... ex nomine.*

Beda, *Hom.* I,3. PL 94, 9; CC 122, p. 14-15, l. 1-21, centonitzat (= PD I,11).

5. f. B³: FERIA VI. Exurgens Maria abiit... Elizabeth (Lc 1,39). *Lect. I-III. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI DE EADEM LECTIONE. Beata Dei genetrix... verbum tuum.*

Beda, *Hom.* I,4. PL 94, 15 B-C, CC 122, p. 21, l. 10 (= PD, I,12 post capite).

6. f. B^{3v}: SABBATO. Anno quinto decimo... in deserto (Lc 3,1). *Lect. I-III. INCIPIT OMELIA BEATI GREGORII PAPE. Redemptoris precursor... principabantur.*

Gregorius, *Hom.* 20. PL 76, 1160,1 (= PD I,13).

7. f. B⁴-B⁵: DOMINICA IIII. Anno quinto decimo. *Ut supra.*

Cf. núm. 6.

8. f. B⁶: IN VIGILIA NATALIS DOMINI. Cum esset desponsata... spiritu sancto (Mt 1,18). *Lect. I-III. OMELIA ORIGENIS DE EADEM LECTIONE. Nativitatem Domini et salvatoris... nasceretur.*

Beda, *Hom.* I,5. PL 94,31; CC 122, p. 32, l. 1-10.

9. f. B^{7-7v}: IN DIE NATALIS DOMINI. *Lect. I-IV. SERMO SANCTI LEONIS PAPE IN DIE NATALIS DOMINI. Exultemus in Domino, dilectissimi*,...

Leo, *Tractatus XXII*. PL 54, 193-194; CC 188, p. 90, l. 1-13 (= PD I,18).

10. f. B^{7-8v}. *Lect. IV-VII. Amplectemur fidei brachiis sacra cunabula... celebremus...in civitate david. Cui...in secula seculorum. Amen.*

Conclusió homilètica nadalenca editada per R. ÉTAIX, «Sermon inédit de saint Augustin sur la Circoncision dans un ancien manuscrit de Saragosse», a: *Revue des Études Augustiniennes*, 26 (1980) 78.

10a. f. B^{8v}: *Lect. VIII. Sed nos, dilectissimi fratres, inter versutias iudeorum... reseravit. Qui vivit et regnat... Amen.*

Adaptació d'una frase extreta de la conclusió homilètica precedent (cf. núm. 10).

11. f. C¹: Liber generationis Iesu Christi... Abraam (Mt 1,1). *Lect. IX. Sanctus Matheus in exordio evangelii... narrandam.*

Augustinus, *De consensu evangelistarum* II. PL 34, 1701 amb inici adaptat.

12. f. C^{1v}: Exiit edictum a Cesare... orbis (Lc 2,1). *Lect. X. OMELIA BEATI GREGORII PAPE. Quid est, fratres karissimi, quod nascituro... eternitate.*

Gregorius, *Hom.* 8. PL 76, 1103,1 (= PD I,24 post capite; amb inici adaptat).

13. f. C^{1v}: Pastores loquebantur ad invicem... nobis (Lc 2,15). *Lec. XI. Nato in Bethleem Domino et salvatore... apparuit.*

Beda, *Hom.* I,7. PL 94, 34-35; CC 122, p. 46, l. 1-4 (= PD, I,25).

14. f. C^{1v}: In principio erat Verbum... verbum (Jo 1,1). *Lect. XII. Vox spiritualis aquile aditum pulsat ecclesie. Exterior sensus transeunte, accipiat sonitum interior animus, manentem penetret intellectum.*

Iohannes Scotus, *Homélie sur le prologue de Jean*, SC 151, p. 112.

15. f. C^{3v}: IN CRASTINUM SANCTI THOME MARTYRIS. Exiit edictum a Cesare... orbis (Lc 2,1). *Lect. I-III. OMELIA BEATI GREGORII PAPE. Quid est, fratres karissimi, quod nascituro... de celo descendi.*

Gregorius, *Hom.* 8. PL 76, 1103-1104,1 (= PD I,24 post capite; amb inici adaptat).

16. f. C⁴⁻⁵: DE I DOMINICA. Erat Ioseph et Maria mirantes... de illo (Lc 2,33). *Lect. IX-XII. Si quis superiora evangelii verba... de illo.*

Liverani 10, ed. H. BARRÉ, *Les homéliaires carolingiens de l'École d'Auxerre*, Città del Vaticano, 1962.

17. f. C^{5v-6}: IN OCTABAS DOMINI. *Lect. I-VIII. Suscepit Christus circumcisionem, dilectissimi, lege decretam... irritum fecit.*

Beda, *Hom.* I,11. PL 94, 54 B-C, CC 122, p. 74, l. 34-54 amb l'inici adaptat.

18. f. C⁶: Postquam consummati sunt... Iesus (Lc 2,21). *Lect. IX-XII. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI. Sanctam venerandamque presentis festi... filiorum recipemus.*

Beda, *Hom.* I,11. PL 94, 53; CC 122, p. 73, l. 1-18 (= PD I,40).

19. f. C⁷: IN VIGILIA EPIPHANIE. Defuncto autem Herode... Israel (Mt 2, 19). *Lect. I-III. Obitus quippe Herodis... fidei tandem.*

Beda, *Hom.* I,10. PL 94, 51-52; CC 120, p. 70, l. 86-96 (= PD, I,36 post capite).

20. f. C^{7v}: IN DIE EPIPHANIE. *Lect. I-VIII. SERMO SANCTI AUGUSTINI EPISCOPI. Solemnitas quam hodie celebramus... adorandum.*

Homiliae Toletanae 10.

21. f. C^{8v}: Cum natus esset Iesus... rex Iudeorum (Mt 2,1). *Lect. IX-XII. OMELIA BEATI GREGORII PAPE. Sicut ex lectione evangelica... perducuntur.*

Gregorius, *Hom.* 10. PL 76, 1110,1 (= PD I,48).

22. f. D²: PER OCTABAS. SERMO SANCTI AUGUSTINI EPISCOPI. *Lect. I-III. Nuper celebravimus diem quo ex iudeis dominus natus est... bone voluntatis.*

Augustinus, *Sermo* 199. PL 38, 1026,1.

23. f. D^{2v-3}: DOMINICA INFRA OCTABAS. *Lect. I-VIII. Ante paucissimos dies natalem Domini celebramus... occisus.*

Augustinus, *Sermo* 201. PL 38, 1031,1.

24. f. D³: Cum factus esset annorum duodecim... diei festi (Lc 2,42). *Lect. IX-XII. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM. Aperta nobis est fratres karissimi... exemplum.*

Beda, *Hom.* I,19. PL 94, 63-64; CC 122, p. 134, lin 1 (= PD, I,59).

25. f. D^{3v-4}: IN OCTABAS EPIPHANIE. *Lect. I-III. Solemnitas diei presentis, ut aliquotiens... de celo acceperunt.*

25b. *Lect. V-VIII. (de Sancto Ylario).*

26. f. D^{4v}: Vidit Iohannes Iesum... mundi (Jo 1,29). *Lect. IX-XII. Iohannes baptista et precursor domini salvatoris... immaculati Iesu Christi.*

Beda, *Hom.* I,15. PL 94, 74-75; CC 122, p. 105, l. 1-15 (= PD I,49).

27. f. D⁷: DOMINICA POST OCTABAS EPIPHANIE. Nuptie facte sunt in Cana... ibi (Jo 2,1). *Lect. IX-XII. Quod Dominus noster atque salvator... voluisset.*

Beda, *Hom.* I,14. PL 94, 68; CC 122, p. 95, l. 1-9 (= PD, I,60).

28. f. F⁴: DOMINICA III POST EPIPHANIA. Ascendente Iesu in naviculam... contrarius (Mt 8,23). *Lect. IX-XII*. Non imbecilles discipuli... manifestaret. Ps. Origenes latinus. PL 95, 1196 (= PD I,64 amb inici adaptat).

29. f. F^{4v}: DOMINICA IIII. Confiteor tibi Domine... parvulis (Mt 11,25). *Lect. IX-XII*. Confessio non semper penitentiam sed et gratiarum... confitetur.

Hieronymus, *In Matheum* II. PL 27,11. CC 77, p. 85, l. 232-238.

30. f. F⁵: DOMINICA V POST OCTABAS EPIPHANIE. Parabolam hanc... agro suo (Mt, 13,24). *Lect. IX-XII*. Hec secunda parabola est cum interpretatione... convertuntur.

Hieronymus, *In Matheum* II. CC 77, p. 106, l. 819-824.

31. f. F^{5v-6v}: DOMINICA IN LXX. Simile est regnum celorum homini patri-familias... vineam suam (Mt 20,1). *Lect. IX-XII*. In explanatione sua... congregare.

Gregorius, *Hom.* 19. PL 76, 1154,1 (= PD I,69).

32. f. G^{1-1v}: DOMINICA IN LX. Cum turba plurima conveniret... semen suum (Lc 8,4). *Lect. IX-XII*. Lectio sancti evangelii quam modo fratres karissimi... curentur.

Gregorius, *Hom.* 15. PL 76, 1131,1 (= PD I,71).

33. f. G^{2v-3v}: DOMINICA IN L. Assumpsit Iesus duodecim... hominis (Lc 18,31). *Lect. IX-XII*. Redemptor noster providens... patitur.

Gregorius, *Hom.* 2. PL 76, 1082,1 (= PD I,73).

34. f. G⁵: FERIA IIII IN CAPITE IEIUNII. Cum ieiuniatis nolite fieri... tristes (Mt 6,16). *Lect. I-III*. Quia nonnullorum est consuetudo... deperire.

Ps-Maximus, *Hom.* 36. PL 57, 301; PLS 3, 353 (= PD I,84).

35. f. G^{5v}: FERIA V. Domine, puer meus... torquetur (Mt 8,6). *Lect. I-III*. Multi in illo tempore pro diversis rogabant infirmitatibus... detentum.

Origenes latinus. PL 95, 1192-1193.

36. f. G⁶: FERIA VI. Audistis quia dictum est... oderunt vos (Mt 5,43-44). *Lect. I-III*. Multi precepta Dei, imbecillitate sua... nesciunt.

Hieronymus, *In Matheum* I. PL 26,42; CC 77, p. 34, l. 696-705 (= HG 20).

37. f. G⁶: SABBATO. Cum sero esset factum... contrarius eius (Mc 6,47). *Lect. I-III*. Labor discipulorum in remigando... in tribulatione.

Beda, *In Marcum* II. PL 92, 196B; CC 120, p. 516-517, l. 1083-1094. (= HG 21).

38. f. G^{6v-7}: DOMINICA IN XL. SERMO SANCTI AUGUSTINI EPISCOPI. *Lect. I-VIII*. Rogo vos et admoneo, fratres karissimi, ut in isto... tribuat.

Caesarius, *Sermo* 199. CC 104, p. 803-804, centonitzat.

39. f. G^{8v}: Ductus est Iesus in desertum... dyabolo (Mt 4,1). *Lect. IX-XII*. Dubitari a quibusdam... extitit.

Gregorius, *Hom.* 16. PL 76, 1135 (= PD I,76).

40. f. H^{1v}: FERIA II. Cum venerit Filius hominis... hedis (Mt 25,31). *Lect. I-III*. Post biduum pascha... sinistram.

Hieronymus, *In Matheum* IV. PL 26, 189; CC 77, p. 243, l. 925-935 (= HG 23).

41. f. H^{3v}: FERIA TERTIA. Cum intrasset Iesus Iherosolimam... est hic (Mt 21,10). *Lect. I-III*. Introeunte Iesu cum turba... virtutum.

Hieronymus, *In Matheum* III. PL 26, 155; CC 77, p. 185-186, l. 1275-1286 (= HG 24).

42. f. H^{4v}: FERIA IIII. Accesserunt ad Iesum scribe... videre (Mt 12,38). *Lect. I-III*. Sic signum postulant... fecisse.

Hieronymus, *In Matheum* II. PL 26, 85; CC 77, p. 96, l. 546-555 (= HG 25).

43. f. H⁵: FERIA V. Si manseritis... eritis (Jo 8,31). *Lect. I-III*. Stans itaque... orta est.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XLI. PL 35, 1692 in fine; CC 36, p. 357, 1:25-29 i 1:15-22 (= HG 26 post capite, centonitzat).

44. f. H^{5v}: FERIA SEXTA. Erat dies festus Iudeorum... habens (Jo 5,1). *Lect. I-III*. Piscina illa et aqua... non absolvebat.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XVII. PL 35, 1528; CC 36, p. 170-171, 2:7-15 (= HG 27a post capite).

45. f. H⁶: SABBATO. Assumpsit Iesus Petrum... seorsum (Mt 17,1). *Lect. I-III*. Ostensurus... querendam.

Beda, *Hom.* I,24. CCL 122, p. 172, l. 64-76 (= PD I,87 post capite).

46. f. H^{6v-7v}: DOMINICA II IN XL. Egressus Iesus... Sidonis (Mt 15,21). *Lect. IX-XII*. Miratur evangelista... David.

Crisostomus latinus. *Florilegium Cassinense* 3, p. 67 amb inici adaptat.

47. f. H^{8v}: FERIA II. Ego vado et queretis me... venire (Jo 8,21). *Lect. I-III*. De passione sua... pro bonis.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XXXVIII. PL 35, 1676, 2; CC 36, p. 338-339, 2:1-5 i 18-21 amb inici adaptat (= HG 30 post capite).

48. f. J¹: FERIA III. Super cathedram Moysi... non faciunt (Mt 23,2). *Lect. I-III*. Quid mansuetus, quid benignus... accipere.

Hieronymus, *In Matheum* IV. PL 26, 174 A-B; CC 77, p. 210, l. 47-57 (= HG [31]).

49. f. J¹: FERIA IIII. Ascendens Iesus Iherosolimam... resurget (Mt 20,17). *Lect. I-III*. Crebro hoc ipsum discipulis dixerit... resurget.

Hieronymus, *In Matheum* III. PL 26, 148 A; CC 77, p. 176, l. 1028-1044 (= HG 32).

50. f. J^{1v}: FERIA V. Non possum ego a me facere... misit me (Jo 5,30). *Lect. I-III*. Sed sicut audis iudicas... facit.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XXII. PL 35, 1581,14; CC 36, p. 231, 14:3-10 (= HG 33a).

51. f. J²: FERIA VI. Homo erat paterfamilias... profectus est (Mt 21,33). *Lect. I-III*. Principes sacerdotum et seniores... plantasti eam.

Hieronymus, *In Matheum* III. PL 26, 162 B-C; CC 77, p. 195-196, l. 1543-1553 (= HG 34 post capite).

52. f. J²: SABBATO. Pater, da mihi portionem... substantiam (Lc 15,12). *Lect. I-III*. Murmurantibus... rationalis.

Beda, *In Lucam* IV. PL 92, 522 A-B; CC 120, p. 287-288, l. 2279-2291 (= HG 35).

53. f. J^{2v-3}: DOMINICA III IN XL. Erat Iesus eiciens demonio... mutum (Lc 11,14). *Lect. IX-XII*. Demoniacus iste... sunt turbe.

Beda, *In Lucam* IV. CC, 120, p. 230-232. l. 33-44 (= HG 36; PD I,90).

54. f. J^{4v}: FERIA II. Quanta audivimus facta... patria tua (Lc 4,23). *Lect. I-III*. Iudeorum insana perfidia... interpretatur missus.

Beda, *In Lucam* II. CC 120, p. 105, l. 221-231 amb inici adaptat (= HG 37).

55. f. J^{4v-5}: FERIA III. Respiciens Iesus discipulos... solum (Mt 18,15). *Lect. I-III*. Si peccaverit in nos frater noster... salus.

Hieronymus, *In Matheum* III. PL 26, 135; CC 77, p. 161, l. 606-615 (= HG 38).

56. f. J⁵: FERIA IIII. Acceserunt ad Iesum... seniorum (Mt 15,1-2). *Lect. I-III*. Mira phariseorum... creditis.

Hieronymus, *In Matheum* II. PL 26, 108; CC 77, p. 127, l. 1399-1409 (= HG 39).

57. f. J^{5v}: FERIA V. Operamini non in cibum... eternam (Jo 6,27). *Lect. I-III*. Queritis me propter aliud... per fidem.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XXV. PL 35, 1600-1601; CC 36, p. 252-253, 10:17-29 (= HG 40).

58. f. J^{5v}: FERIA VI. Venit Iesus in civitatem Samarie... fontem (Jo 4,5). *Lect. I-III*. Verba sancti evangelii, fratres,... recreavit.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XV. PL 35, 1512,2; CCL 36. 152 l. 6:6-20 (= HG 41 post capite, i amb encapçalament afegit).

59. f. J⁶: SABBATO. Perrexit Iesus in montem Oliveti... eos (Jo 8,1). *Lect. I-III*. Montem autem Oliveti... mittat.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XXXIII. PL 35, 1648; CC 36, p. 307, 3:1-9 (= HG 42).

60. f. J⁶⁻⁷: DOMINICA IIII. Abiit Iesus trans mare... infirmabantur (Jo 6,1). *Lect. IX-XII*. Qui signa miracula... sequamur.

Beda, *Hom.* II,2. PL 94, 110 B-G; CC 122, p. 193, l. 1-12 (= PD I,92).

61. f. J^{8-8v}: FERIA SECUNDA. Prope erat pascha Iudeorum... templo (Jo 2,13). *Lect. I-III*. Quod audivimus... destruerent.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* X. PL 35, 1468,4; CC 36, p. 102, 4:10-16 (= HG 44 post capite).

62. f. J^{8v}: FERIA TERTIA. Jam die festo mediante... docebat (Jo 7,14). *Lect. I-III*. Dominus qui latebat... mirabantur.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XXIX. PL 35, 1628,2-1629; CC 36, p. 285, 2:4-13 (= HG 45 post capite; amb inici adaptat).

63. f. K¹: FERIA IIII. Preteriens Iesus vidit hominem cecum... nasceretur (Jo 9,1). *Lect. I-III*. Ea que fecit... sicut et ceteri.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XLIV. PL 35, 1713,1; CC 36, p. 381, 1:8-17 (= HG 46 post capite).

64. f. K^{1v}: FERIA V. Pater meus usque modo operatur.. Deo (Jo 5,17). *Lect. I-III*. Iudei, audientes... significavit.

Augustinus, *Sermo* 125. PL 38, 691-692 (= HG 47a post capite).

65. f. K^{1v}: FERIA VI. Erat quidam languens Lazarus... infirmabatur (Jo 11,1). *Lect. I-III*. Inter omnia miracula... Lazarus.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XLIX. PL 35, 1746,1; CC 36, p. 419-420, 1:1-3 i 2:3-8 (= HG 48).

66. f. K^{2v}: SABBATO. Ego sum lux mundi... lumen vite (Jo 8,12). *Lect. I-III*. Quod ait Dominus... factus est.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* XXXIV. PL 35, 1652,2; CC 36, p. 311, 2:1-7 i 19-20 (= HG 49 amb inici adaptat).

67. f. K^{2v-4}: DOMINICA IN PASSIONE DOMINI. Quis ex vobis arguet me... estis (Jo 9,46). *Lect. IX-XII*. INCIPIT OMELIA EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI PETRI APOSTOLI. Nam dedignatus... negaret.

Gregorius, *Hom.* 18. PL 76, 1150,1 (= PD I,94 amb inici adaptat).

68. f. K^{5v}: FERIA II. Miserunt Iudei ministros... misit me (Jo 7,32-33). *Lect. I-III*. Inter discentiones et dubitationes... effectum.

Augustinus, *Tract. in Iohannem XXXII*. PL 35, 1642,1; CC 36, p. 300, 1:1-13 (= HG 51).

69. f. K^{6-6v}: FERIA TERTIA. Ambulabat Iesus in Galileam... interficere (Jo 7,1). *Lect. I-III*. Infirmitati nostre... non occidi.

Augustinus, *Tract. in Iohannem XXVIII*. PL 35, 1622,2; CC 36, p. 277-278, 2:6-14 (= HG 52 post capite; amb inici adaptat).

70. f. K^{6v}: FERIA IIII. Facta sunt autem encenia... Solomonis (Jo 10,22). *Lect. I-III*. In ipso labore... locutus est.

Augustinus, *Tract. in Iohannem XLVIII*. PL 35, 1741,1-2; CC 36, p. 413, 1-2:8 (= HG 53 post capite).

71. f. K⁷: FERIA V. Rogabat Iesum quidam de phariseis... discubuit (Lc 7,36). *Lect. I-III*. Cogitanti mihi... nominat.

Gregorius, *Hom.* 33. PL 76, 1239,1.

72. f. K^{7v}: FERIA VI. Collegerunt pontifices... gentem (Jo 11, 47). *Lect. I-III*. Plus perdit homines... gentem.

Augustinus, *Tract. in Iohannem XLIX*. PL 35, 1757,26; CC 36, p. 432, 26:3-12 (= HG 55 post capite; amb inici adaptat).

73. f. K⁸: SABBATO. Amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem... in vobis (Jo 6,54). *Lect. I-III*. Quomodo edatur, et quisnam... bibit.

Augustinus, *Tract. in Iohannem XXVI*. PL 35, 35, 1613,15; CC 36, p. 267, 15:6-15 (= HG 56).

74. f. K^{8-L1v}: DOMINICA IN RAMIS PALMARUM. Cum appropinquassent... Oliveti (Mt 21,1). *Lect. IX-XII*. OMELIA BEATI IOHANNIS EPISCOPI DE EANDEM LECTIONE. Puto res ipsa... voluntas.

Ps. Crisostomus, *Opus imperfectum in Matheum*, *hom.* 37. PG 56, 834 (=PD I,2).

75. f. L^{2v}: FERIA II. Ante sex dies pasche... discumbentibus (Jo 12,1). *Lect. I-III*. Ne putarent homines... unguenti.

Augustinus, *Tract. in Iohannem L*. PL 35, 1760,5-6; CC 36, p. 435, 5:5-6:4 (= HG 58).

76. f. M^{1w}: IN DIE SANCTO PASCHE. Maria Magdalene... Iesum (Mc 16,1). OMELIA BEATI GREGORII PAPE DE EADEM LECTIONE. *Lect. I-III*. Dat loquendi ausum resurrectionis dominice... proficiscuntur.

Gregorius, *Hom.* 21. PL 76, 1170,1-2 (= PD II,5 post capite).

77. f. M^{3v}: FERIA II. Duo ex discipuli... Emaus (Lc 24,13). *Lect. I-III*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI PETRI. In cotidiana nobis solemnitate... ostendat.

Gregorius, *Hom.* 23. PL 76, 1182,1 (= PD II,9).

78. f. M⁴: FERIA TERTIA. Stetit Iesus in medio discipulorum... timere (Lc 24,36). *Lect. I-III*. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI DE EADEM LECTIONE. Gloriam sue resurrectionis... patefacerent.

Beda, *Hom.* II,9. PL 94, 139; CC 122, p. 239, l. 1-11 (= PD II,10).

79. f. M^{5v}: FERIA IIII. Manifestavit se iterum discipulis... duo (Jo 21,1). *Lect. I-III*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA SANCTI LAURENTII MARTYRIS. Lectio sancti evangelii que modo lecta est... culpa non fuit.

Gregorius, *Hom.* 24. PL 76, 1184,1 (= PD II,11).

80. f. M⁶: Maria stabat ad monumentum... in monumentum (Jo 20,11). *Lect. I-III*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI IOHANNIS QUE APPELLANTUR CONSTANTINIANAM. Maria Magdalene... nunciavit.

Gregorius, *Hom.* 25. PL 76, 1189,1 (= PD II,12).

81. f. M^{6-6v}: FERIA VI. Undecim discipuli habierunt... adoraverunt (Mt 28,16). *Lect. I-III*. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI DE EADEM LECTIONE. Evangelica lectio fratres karissimi... adoraverunt.

Beda, *Hom.* II,8. PL 94, 144-145; CC 122, p. 233, l. 1-10 (= PD II,13).

82. f. M^{6v}: SABBATO. Una sabbati Maria Magdalene... monumento (Jo 20,1). *Lect. I-III*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI IOHANNIS QUE APPELLANTUR CONSTANTINIANAM. Lectio sancti evangelii quam modo, fratres, audistis... credidit.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1174-1175,2.

83. f. M⁷: DOMINICA IN OCTABAS PASCHE. *Lect. I-VIII*. SERMO BEATI GREGORII PAPE. Fratres karissimi ecce pascalia sollemnia... compescat.

Gregorius, *Hom.* 26. PL 76, 1202-1203,10 (= PD II,15 amb encapçalament afegit).

84. f. M⁸: Cum esset sero die illo... vobis (Jo 20,19). *Lect. IX-XII*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI IOHANNIS QUE APPELLANTUR CONSTANTINIANAM. Sed sciendum nobis est... sancto.

Gregorius, *Hom.* 26. PL 76, 1197,1.

85. f. N¹: FERIA II. *Lect. I-III*. Si, igitur, fratres karissimi, pascha nostrum Christum... comburetis.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1177-1178-A, amb inici adaptat.

86. f. N³: FERIA III. *Lect. I-III*. Sic autem comeditis illum renes vestros... cogitatur.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1178-A-B.

87. f. N³: FERIA IIII. *Lect. I-III*. Nam qui sic redemptoris sui... assas agni.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1178-B-C.

88. f. N³: FERIA QUINTA. *Lect. I-III*. In nocte quippe agnum... roboravit.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1178-C.

89. f. N^{3v}: FERIA VI. *Lect. I-III*. Qui enim ex morte convaluit... contraire.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1178-D.

90. f. N^{3v}: SABBATO. *Lect. I-III*. Unde bene adhuc... rapinaparat.

Gregorius, *Hom.* 22. PL 76, 1179-A.

91. f. N^{3v-4}: DOMINICA PRIMA POST OCTABAS PASCHE. Ego sum pastor bonus... suis (Jo 10,11). *Lect. IX-XII*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM AD POPULUM IN BASILICA BEATI PETRI APOSTOLI. Audistis fratres karissimi ex lectione... ministrare.

Gregorius, *Hom.* 14. PL 76, 1127,1 (= PD II,20).

92. f. N^{7v}: DOMINICA II POST OCTABAS PASCHE. Modicum et iam non videbitis me... patrem (Jo 16,16). *Lect. IX-XII*. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI DE EADEM LECTIONE. Ex serie huius lectionis quedam pars... apparuit.

Liverani 39, ed. H. BARRÉ.

93. f. N⁸-O¹: DOMINICA III POST OCTABAS PASCHE. Vado ad eum qui me misit... vadis (Jo 16,5). *Lect. IX-XII*. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI DE EADEM LECTIONE. Recessurus a discipulis salvator, ultimam cenam... illis.

Liverani 40, ed. H. BARRÉ.

94. f. O²⁻³: DOMINICA IIII POST OCTABAS PASCHE. Amem, amen dico vobis, si quis petieritis... vobis (Jo 16,23). *Lect. IX-XII*. OMELIA VENERABILIS BEDE PRESBYTERI DE EADEM LECTIONE. Dominus noster Iesus Christus qui alibi... sit plenum.

Liverani 41, ed. H. BARRÉ, amb inici adaptat.

95. f. O^{3-3v}: FERIA SECUNDA IN ROGATIONIBUS. Quis vestrum habebit amicum... illum (Lc 11,5-6). *Lect. I-III*. Rogatus a discipulis salvator... vagatur.

Beda, *In Lucam* III. CC 120, p. 228, l. 2432-2439 (= PD II,19).

96. f. O⁴: FERIA IIII IN VIGILIA ASCENSIONIS DOMINI. Sublevatis... tuum (Jo 17,1). *Lect. I-III*. In hoc quod ait: Pater, venit hora... conditorem.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* CIV. CC 36, p. 602, 2,16-24 (= PD II,35 post capite).

97. f. O^{4v}: <IN DIE ASCENSIONIS>. *Lect. I-VIII*. SERMO BEATI GREGORII PAPE IN DIE ASCENSIONIS DOMINI. Primum nobis querendum est fratres karissimi... avis.

Gregorius, *Hom.* 29. PL 76, 1218,9-10, (= PD II,28 in fine; amb encapçalament).

98. f. O^{5v}: Euntes in mundum... erit (Mc, 16, 15). *Lect. IX-XII*. OMELIA LECTONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI PETRI APOSTOLI DIE ASCENSIONIS DOMINI. Quod resurrectionem dominicam discipuli... discederent.

Gregorius, *Hom.* 29. PL 76, 1213,1 (= PD II,28).

99. f. O^{7v-8}: DOMINICA POST ASCENSIONEM. Cum venerit paraclitus... me (Jo 15,26). *Lect. IX-XII*. Promissionem quam Dominus discipulis de imissionem spiritus sancti... istum.

Liverani 44, ed. H. BARRÉ.

100. f. P^{1v}: IN OCTABAS. *Lect. I-VIII*. SERMO SANCTI LEONIS PAPE. Sollemnitatis diei presentis... potestatibus.

Chromatius Aquileiensis, *Sermo* 8. CC IXA, p. 33-35, l. 1-23 i 56-63.

101. f. P^{1v}: *Evangelium* Euntes, sicut in festo.

Cf. núm. 98.

102. f. P^{1v-2}: FERIA VI. *Lect. I-III*. Si diligitis me... servate (Jo 14,15). Audivimus fratres karissimi cum evangelium legeretur... poscite.

Augustinus, *Tract. in Iohannem* LXXIV. PL 35,1826; CC 36, p. 512, 1:1-14.

103. f. P^{2v-3}: IN DIE SANCTO PENTHECOSTHEN. Si quis diligit... faciemus (Jo 14,23). *Lect. I-III*. OMELIA EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI PETRI APOSTOLI SANCTO PENTHECOSTEN. Libet fratres karissimi evangelice... servabit.

Gregorius, *Hom.* 30, PL 76, 1220,1 (= PD II,33).

104. f. P⁴: FERIA II. Sic Deus dilexit... eternam (Jo 3,16). *Lect. I-III*. Quomodo qui intuebantur illum septem... non vult.

Augustinus, *Tract. in Iohanem* XII. PL 35, 1490; CC 36, p. 127, 11:39-12,4.

105. f. P^{4v}: FERIA III. Amen, amen, Qui non intrat per ostium... et latro (Jo 10,1). *Lect. I-III*. Humilis est enim ianua... intelligere.

Augustinus, *Tract. in Iohanem* XLV. PL 35, 1721; CC 36, p. 390, 5: 6,6.

106. f. P⁵: FERIA IIII. Nemo potest venire ad me... eum (Jo 6,44). *Lect. I-III*. Magna gratie commendatio... nolentibus.

Augustinus, *Tract. in Iohanem* XXVI. PL 35, 1607; CC 36, p. 260, 2:6-15.

107. f. P^{5v}: FERIA V. Convocatis autem duodecim apostolis... infirmos (Lc 9,1). *Lect. I-III*. Concessa primum potestate signorum... habeatis.

Beda, *In Lucam* III. CC 120, p. 194, l. 1105-1116.

108. f. P⁶: <FERIA VI. Factum est una dierum, et ipse sedebat docens (Lc 5-17). *Lect. <I>-III*. <Ubi dominus sedens...> Nunc vero vel ipsa galilea... ad sanan(...).

Beda, *In Lucam* II. CC 120, p. 119, l. 762-780.

109. f. P^{6v}: SABBATO. Surgens autem Iesus de Sinagoga, introivit... febribus (Lc 4,38). *Lect. I-III*. Si virum a demonio liberatum... fidelium.

Beda, *In Lucam* II. CC 120, p. 111, l. 447-460.

110. f. P^{6v}: IN OCTAVIS PENTHECOSTEN. *Lect. I-VIII*. SERMO SANCTI FULGENTII PAPE. Principaliter atque indubitanter... Filio est.

Fulgentius Ruspensis, *De fide ad Petrum* 3-4. CC, XCIA, p. 713-714, l. 53-90, centonitzat i amb inicis adaptat.

111. f. P^{6v}: Erat homo ex phariseis... magister (Jo 3, 1-2). *Lect. IX-XII*. Sensus istius lectionis ex superioribus evangeliste verbis pendet... israelitici.

Homilia Quentell? II, 11? ed. H. BARRÉ.

f. S^{6v}: INCIPIUNT EVANGELIA CUM ORATIONIBUS ET ANTIPHONIS DOMINICALIBUS, DE DOMINICA I POST OCTABAS PENTHECOSTES USQUE IN ADVENTI DOMINI.

112. f. S^{6v}: DOMINICA I POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Homo quidam erat dives... splendide (Lc 16,19). *Lect. IX-XII*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI LAURENTII MARTYRIS. In verbis sacri eloquii... extremum.

Gregorius, *Hom.* 40. PL 76, 1302,1.

113. f. S^{7v}: DOMINICA II POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Homo quidam fecit cenam magnam... sunt omnia Lc 14,16). *Lect. IX-XII*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATORUM PHILIPPI ET IACOBI. Hoc distare fratres... satiant.

Gregorius, *Hom.* 36. PL 76, 1266,1 (= PD II,38).

114. f. S⁸: DOMINICA III POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Accesserunt ad Iesum... cum eis (Lc 15,1). *Lect. IX-XII*. OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA

AD POPULUM IN BASILICA SANCTI CLEMENTIS MARTYRIS. Estivum tempus quod corpori meo... spectat.

Gregorius, *Hom.* 34. PL 76, 1246,1 (= PD II,39).

115. f. S^{8v}: DOMINICA IIII POST OCTABAS PENTHECOSTEN, Estote misericordes... misericors est (Lc 6,36). *Lect. IX-XII*. Inter ceteras virtutes quas... ministrare.

Homilia LFC-50α.

116. f. T¹: DOMINICA V POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Cum turbe irruerent ad Iesum... Genesareth (Lc 5,1). *Lect. IX-XII*. Spiritualiter per hoc mare sive stagnum... in ore eius.

Homilia LFC-52, post capite.

117. f. T²: DOMINICA VI POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Amen amen dico vobis nisi abundaverit... celorum (Mt 5,20). *Lect. IX-XII*. Textus evangelicus commemorat superius... celorum.

Homilia LFC- 54.

118. f. T^{2v}: DOMINICA VII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Cum multa turba essent cum Iesu... in via (Mc 8,1). *Lect. IX-XII*. Creberrime quippe in evangelio... reficitur.

Homilia LFC-55.

119. f. T³: DOMINICA VIII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Attendite a falsis prophetis... rapaces (Mt 7,15). *Lect. IX-XII*. Conditor mundi Dominus providens... innocens eius.

Homilia LFC-56α.

120. f. T⁴: DOMINICA IX POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Homo quidam erat dives qui habebat villicum... ipsius (Lc 16,19). *Lect. IX-XII*. Solerter namque in scripturis... et homo.

Homilia LFC-57.

121. f. T^{4v}: DOMINICA X POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Cum appropinquaret Iesus Iherusalem... et tu (Lc 19,41). *Lect. IX-XII*. INCIPIT OMELIA LECTIONIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI IHOANNIS QUE APPELLATUR CONSTANTINIANA. Lectionem brevem sancti evangelii... crucifixus.

Gregorius, *Hom.* 39, PL 76, 1294,1.

122. f. T⁵: DOMINICA XI POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Duo homines... publicanus (Lc 18,9). *Lect. IX-XII*. In multis locis scripture sacre... hic publicanus.

Homilia LFC-60 post capite.

123. f. T^{5v}: DOMINICA <X>II POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Exiens Iesus de finibus Tiri... decapoleos (Mc 7,31). *Lect. IX-XII*. Evangelica lectio supra commemorat... Salomoni

Homilia LFC-63 centonitzada.

124. f. T⁶: DOMINICA DECIMATERTIA POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Beati oculi qui vident... non viderunt (Lc 10,23). *Lect. IX-XII*. Non oculi scribarum et phariseorum... sunt appellati.

Beda, *Hom.* III,12. PL 94, 293; *In Lucam* III. CC 120, p. 221, l. 2153-2164 (= PD II,63).

125. f. T^{6v}: DOMINICA XIII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Dum iret Iesus in Iherusalem... Galileam (Lc 17,11). *Lect. IX-XII*. Domino namque predicante et signa miraculaque faciente... predicando.

Homilia LFC-65α.

126. f. T^{7-7v}: DOMINICA XV POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Nemo potest duobus dominis servire... mamme (Mt 6,24). *Lect. IX-XII*. Divina lectio supra commemorat qualiter docuerit... timet.

Homilia LFC-67α.

127. f. T⁸: DOMINICA XVI POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Ibat Iesus in civitatem... matris sue (Lc 7,11). *Lect. IX-XII*. Miracula Domini et salvatoris nostri... conturbasti eam.

Homilia LFC-68.

128. f. T^{8v}: DOMINICA XVII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Cum intraret Iesus in domum cuiusdam... ante illum (Lc 14,1). *Lect. IX-XII*. Sepe enim miraculum quod Dominus exterius egit... desiderat.

Homilia LFC-69 post capite.

129. f. U¹: DOMINICA XVIII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Accesserunt ad Iesum saducei... in lege (Mt 22,34). *Lect. IX-XII*. Quia audierant pharisei saduceos qui dicunt... laudaverat.

Homilia LFC-71α post capite.

130. f. U²: DOMINICA XIX POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Ascendens Iesus in navicula... in lecto (Mt 9,1). *Lect. IX-XII*. Spiritualiter paraliticus iste... peccata tua.

Homilia LFC-73 post capite.

131. f. U^{2v}: DOMINICA XX POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Simile factum est regnum celorum... venire (Mt 22,1). *Lect. IX-XII*. INCIPIT OMELIA LECTIO-NIS EIUSDEM HABITA AD POPULUM IN BASILICA BEATI CLEMENTIS EPISCOPI ET MARTYRIS. Textum evangelice lectionis, fratres karissimi,... exhibet.

Gregorius, *Hom.* 38. PL 76, 1282,1.

132. f. U^{3v}: DOMINICA XXI POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Erat quidam regulus... eius (Jo 4,46). *Lect. IX-XII*. INCIPIT LECTIO EIUSDEM AD POPULUM IN CIMITERIO NEREI ET ACHILEI DIE NATALIS EORUM. Lectio sancti evangelii, quam modo, fratres audistis... dubitavit.

Gregorius, *Hom.* 28. PL 76, 1211,1.

133. f. U^{3v}: DOMINICA XXII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Simile est regnum celorum... talenta (Mt 18,23). *Lect. IX-XII*. Homo iste rex Deus pater est intelligendus... tenemus.

Homilia LFC-77 post capite.

134. f. U^{4v}: DOMINICA XXIII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Abeuntes pharisei consilium... sermone (Mt 22,15). *Lect. IX-XII*. Predicante Domino et salvatore nostro... timebat.

Homilia LFC-78 post capite.

135. f. U⁵: DOMINICA XXIII POST OCTABAS PENTHECOSTEN. Loquente Domino ad turbas... viveret (Mt 9,18). *Lect. IX-XII*. Inter omnia miracula que dominus dues noster Iesus... morietur.

Homilia LFC-79 post capite.

136. f. U^{5v}: DOMINICA V ANTE NATALE DOMINI. Cum sublevasset oculos Iesus... his (Jo 6,5). *Lect. IX-XII*. Miracula que fecit nobis dominus Iesus Christus... viluerunt.

Augustinus, *Tract. in Iohanem* XXIV. PL 35, 1592-1593; CC 36, p. 244, 1:1-11 (= PD I,1).

Els cicles d'advent, Nadal i Epifania

Les homilies corresponents al cicle d'advent (LG, 1-8) es corresponen a les de les fonts catalanonarboneses, bé que són textos que es retroben gairebé tots a l'homiliari de Pau Diaca (= PD I, 3, 5, 8, 11-13). I dic gairebé tots, perquè l'homilia per a la vigília de Nadal, tot i haver estat manllevada en LG, 8 a les homilies de Beda, en canvi, el seu encapçalament erroni revela la presència original o alternativa en l'homiliari-base de LG de la tradicional homilia del pseudo-Orígenes per a aquest dia (PD I,15).

Tanmateix, el cicle de Nadal (LG, 9-18) presenta alguns textos pròpiament o bé exclusivament catalanonarbonesos. Així, en la darrera lliçó de les matines de Nadal trobem un text ben característic d'aquest tipus d'homiliari. Es tracta de l'inici de l'homilia de Iohannes Scotus *Vox spiritualis aquile* (LG, 14) sobre el pròleg de l'Evangeli de sant Joan. En l'àrea litúrgica catalana, aquesta és una de les homilies típiques del tercer nocturn de les matines de Nadal, i més concretament de la seva penúltima lliçó. És també en aquesta mateixa posició que apareix en els breviaris

de Vic i de Girona i en l'homiliari P-2, 34; així com en els breviaris geogràficament pròxims al monestir de Lagrassa, com són, per exemple, els breviaris de les antigues diòcesis d'Elna²⁸ i de Carcassona,²⁹ el de Narbona³⁰ o bé el de Besiers.³¹

Més característica, potser, encara de les matines de Nadal en l'àmbit catalanonarbonès era la seva darrera lliçó, manllevada al *Contra Iudeos* de Quodvultdeus. Aquesta homilia —que comportava cap al final el popularíssim cant de la Sibil·la— també era present en l'homiliari-base reflectit en el brevari de Lagrassa. Ho palesa el reaprofitament parcial, en les lliçons IV-VIII de les matines de Nadal (LG, 10-10a), d'una conclusió original per a aquesta homilia. Aquesta mateixa conclusió homilètica del brevari de Lagrassa, editada a partir d'un altre testimoni per R. Étaix,³² es retroba en altres testimonis catalans com un fragment litúrgic del principi del segle XI, procedent de Moia i ara conservat a l'Arxiu Episcopal de Vic (fragments VIII-22),³³ i fins i tot en un homiliari tipològicament diferent del catalanonarbonès com és el representat en el ms. 110 de l'Arxiu Capítular de Barcelona.³⁴

En la dominica infraoctava de Nadal figura l'homilia Liverani, 10. Tot i que la utilització de l'homiliari de Liverani és prou característica en l'homiliari dominical estival catalanonarbonès,³⁵ no la trobem testimoniada en la *pars hiemalis*, tot i que en el cicle nadalenc de l'homiliari P-4, 19, 24, 32 es troben textos manllevats a homiliaris carolingis.

Retornem, però, a les fonts tradicionals. A les primeres lliçons (I-VIII) de la festa de l'Epifania (LG, 20) llegim l'inici d'un sermó —atribuït a sant Agustí— que ha estat manllevat de l'homiliari hispànic o toledà, que és una de les fonts més característiques utilitzades en l'homiliari catalanonarbonès.³⁶ De moment, no en conec cap altre testimoni.

El cicle quaresmal

En l'homiliari quaresmal LG segueix l'ordenament mixt més habitual. És a dir, textos de l'homiliari de Pau Diaca per als diumenges i textos de

28. Breviarium Elnense, imprès l'any 1500, f. XVIII: *Lc. VIII. Homelia beati iohannis scotigene archiepiscopi constantinopolitani qui dicitur crisostomus*.

29. París, Bibl. Nationale, ms. lat. 1035, f. 28.

30. Breviarium Narbonense, imprès l'any 1535: f. 28v.: *Sermo sancti augustini episcopi: Vox spiritualis aquile*.

31. París, Bibl. Nationale, ms. lat. 1059, f. 123v.: *Omelia beati Ambrosii: Vox exultationis aquile*.

32. «Sermon inédit de saint Augustin sur la Circoncision dans un ancien manuscrit de Saragosse», a: *Revue des Études Augustiniennes*, 26 (1980), p. 78.

33. Editat per J. LEMARIÉ, «Trois sermons fragmentaires inédits de saint Césaire d'Arles conservés a l'«Arxiu Capítular» de Vich», a: *Revue Bénédictine*, 88 (1978), p. 102-103.

34. J. JANINI *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*, vol. 2, Burgos, 1980.

35. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «La *Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès», p. 107-159.

36. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», p. 392-393; *Homéliaires patristiques latins*, p. 512-513.

l'homiliari tipus HG per a les fèries quaresmals a partir del dimecres de cendra. Aquest homiliari quaresmal de HG utilitza sant Jeroni per a comentar l'Evangeli de sant Mateu; sant Beda per als evangelis de sant Marc i de sant Lluc, i sant Agustí per a les homilies sobre l'Evangeli de sant Joan. Tot i que l'homiliari reflectit en LG prescindeix de les homilies patristiques des del Dimecres Sant al Dissabte Sant, la concordança amb altres fonts catalanonarboneses és important. Vegem-ho gràficament:

	LG	PD	HG	Vb1	Gb3	P-2	SA
Dominica in LXX	31	69		x	x	109	x
Dominica in LX	32	71		x	x	110	x
Dominica in L	33	73		x	x	111	x
Fer. IV in cap.	34	84		x	x		x
Fer. V	35						x
Fer. VI	36		20	x	x	114	x
Sab.	37		21	x	x	115	x
Dominica in XL	38			—	x	—	—
	39	76		x	x	116	x
Fer. II	40		23		x	117	x
Fer. III	41		24	x	x	118	x
Fer. IV	42		25	x	x	119	x
Fer. V	43		26	x	x	120	x
Fer. VI	44		27a	x	x	121	x
Sab.	45	87					x*
Dominica II	46			?	x		
Fer. II	47		30	x	x	124	x
Fer. III	48		31		x	125	x
Fer. IV	49		32		x	126	x
Fer. V	50		32a	x	x	127	x
Fer. VI	51		34	x	x	128	x
Sab.	52		35	x	x	129	x
Dominica III	53	90	36	x	x	130	x
Fer. II	54		37	x	x	131	x
Fer. III	55		38	x	x	132	x
Fer. IV	56		39	x	x	133	x
Fer. V	57		40	x	x	134	x
Fer. VI	58		41	x	x	135	x
Sab. 59	42		x		x	136	x
Dominica IV	60	92		x			
Fer. II	61		44	x	x	138	x

Fer. III	62	45	x	x	139	x
Fer. IV	63	46	x	x	140	x
Fer. V	64	47a	x	x	141	x
Fer. VI	65	48	x	x	142	x
Sab.	66	49	x	x	143	x
Dom. in Pass.	67	94	x		144	x
Fer. II	68	51	x	x	145	x
Fer. III	69	52	x	x	146	x
Fer. IV	70	53	x	x	147	x
Fer. V	71		x		148"	
Fer. VI	72	55	x	x	149	x
Sab.	73	56	x	x	150	x
Dom. in Palmas.	74	2	x			
Fer. II	75	58	x	x	152	

*) : Com a *lectio III.* - ") : En remissió marginal.

Tanmateix, les petites variants resulten significatives quan les contrastem amb altres homiliaris catalans perquè ens apropen a algunes característiques del tipus comú de l'homiliari-base. Resseguim-les.

El dijous de cendra, LG, 35 utilitza com a homilia el comentari del pseudo-Orígenes llatí, text que solament retrobem al breviari SA, mentre que en la sinopsi de fonts veiem que els altres testimonis de la tradició utilitzen l'homilia de sant Jeroni que porta HG, 19. No és aquest l'únic cas d'afinitat dels breviaris LG i SA.

El sermo LG, 38, que ocupa les primeres lliçons (I-VIII) del primer diumenge de quaresma, és un sermó clàssic de Cesari sobre la quaresma, que retrobem també en les primeres lliçons del Gb7 i en altres tipus d'homiliaris.

El dissabte d'aquesta primera setmana de quaresma presenta una variant significativa; mentre que LG 45 utilitza una homilia de Beda (PD I, 87), i la tradició vigatana del Vb1 es decanta per una homilia de sant Lleó (PD I, 86), la tradició gironina testimonia, per una banda, en el Gb3 l'homilia jeronimiana del HG, 28 i, per l'altra, l'homilia lleonina del Pau Diaca en el breviari Gb7. La possible pluralitat de textos oferts per l'homiliari-tipus l'ofereix novament el breviari SA, el qual porta, en les lliçons I i II, l'homilia lleonina, i encabeix en la lliçó III l'homilia de Beda.

El segon diumenge de quaresma de LG, 46 utilitza una homilia manllevada al Crisòstom llatí, que, amb l'inici acomodat, es llegeix també en Gb 3 i Gb7. En canvi, l'homiliari P-2, 123 assigna l'homilia HG, 29; el breviari SA fa recurs a Beda, *Hom.* I, 22 (CC 122, p. 156).

L'homilia LG, 71 presenta 33 homilies de sant Gregori. La variant respecte als altres testimonis objecte de comparació està originada per la diferent perícopa evangèlica del dia, que ací és Lc 7,36, i no Jo 7,40. En

la mateixa línia s'expressa la tradició vigatana de Vb1 i Vb4 i la remissió marginal a les homilies de sant Gregori que llegim a l'homiliari P-2, on l'evangeli previst originàriament era Jo 7, 40.

El cicle pasqual i pentecostal

Aquest cicle contrasta amb la resta de l'homiliari de LG per la seva falta aparent de coincidència amb el catalanonarbonès. Tanmateix, hi resulta pròxim per la seva opció tipològica preferent per l'homiliari de sant Gregori el Gran, les homilies del qual van enunciades, com en els homiliaris P-2 i P-4, amb el títol llarg.³⁷

Al costat de la preferència per les homilies de Gregori per a les fèries de l'octava de pasqua, que ja s'apunta en l'homiliari G, 5, 8-9 i que apareix clarament en la tradició gironina, vigatana i solsonina, reflectida respectivament en Gb3, Gb7, Vb1, Vb4 i SA. Com en la tradició gironina, en el breviari LG trobem també l'existència de sermons per a les fèries posteriors al diumenge *in albis*. Aquests sermons, però, en LG 84-90 no són res més que el sermo 26 de sant Gregori i el 22 dividit en fragments assignats a la resta de dies de la setmana (dimarts-dissabte).

En els diumenges II, III i IV després de pasqua (LG, 92-94) i el diumenge infraoctava de l'Ascensió (LG, 99) el breviari LG utilitza textos manllevats a l'homiliari carolingi de Liverani. L'ús de l'homiliari de Liverani ja l'hem constatat en el cicle nadalenc (LG, 16) i el retrobarem com a característic en els diumenges estivals, però no està constatat en el temps pasqual. La mutació realitzada per LG, possiblement la desvela l'encapçalament de *Omelia venerabilis Bede presbyteri* que impròpiament porten les homilies de Liverani, i que versemblantment prové de l'homiliari-tipus que utilitza Beda, com veiem en els homiliaris G 15-17 i SC 12-14, i en els breviaris Gb3, Gb7 i SA.

Dels abundants textos peculiars catalanonarbonesos per a aquest cicle pasqual i pentecostal solament en retrobem un, però prou eloqüent. Es tracta del sermó 8 de sant Cromaci d'Aquileia (LG, 100) en les lliçons I-VIII de l'octava de l'Ascensió. Aquest text és característic tant dels homiliaris T, 38 i G, 24, com en els breviaris Gb3, Gb7, Vb1, Vb4 (en el dissabte infraoctava) i SA (l'endemà de l'octava). El text íntegre de les lliçons del breviari LG, 100 el publicà J. Lemarié³⁸ quan preparava l'edició de Cromaci (CC IXA). El sermó de Cromaci va atribuït a sant Lleó, potser per confusió amb l'encapçalament del sermó anterior en el seu homiliari-base, com ens ho exemplifica l'homiliari G, 23, que porta un sermó de sant Agustí sota la rúbrica *Sermo sancti Leonis pape de presenti festivitatem*.

37. Cf. R. ÉTAIX, «Quelques homéliaires de la région catalane», a: *Recherches Augustiniennes*, p. 395; *Homéliaires patristiques latins*, p. 515.

38. «Trois nouveaux témoins de l'homélie VIII et une homélie de Noël de saint Chromace d'Aquilée», a: *Revue Bénédictine*, 74 (1964), p. 148.

Finalment, les fèries de l'octava de Pentecosta (LG, 104-109) tenen les homilies manllevades, respectivament, a sant Agustí i a sant Beda, segons si es tracta de l'Evangeli de sant Joan o el de sant Lluc, tal com ho trobem en els homiliaris SC 17-22, T, 64-69, G, 35-41, i en els breviaris Gb3, Vb1 i SA.

Cicle dominical estival o postpentecostal

Juntament amb el conjunt del cicle quaresmal, aquest cicle dominical estival palesa el rerefons catalanonarbonès de l'homiliari-base que hi ha en la tradició de LG. D'acord amb la tradició que té l'homiliari Liverani en recensió francocatalana (= LFC) com a substrat de l'homiliari dominical postpentecostal,³⁹ el brevari LG combina disset homilies del LFC (LG, 115-120, 122-123, 125-130, 133-135) amb sis homilies de sant Gregori (LG, 112-114, 121, 131-132) i una homilia de sant Beda (LG, 124):

	LG	LFC	Gre	SA	Gb1	SC	G
Dominica I p. Pent.	112		40	x	x	—	x
Dominica II p. Pent.	113		36	x	x	—	x
Dominica III p. Pent.	114		34	x	x	—	x
Dominica IV p. Pent.	115	50		x	x	x	x
Dominica V p. Pent.	116	52		x	x	x	x
Dominica VI p. Pent.	117	54		x	x	x	x
Dominica VII p. Pent.	118	55		x	x	x	x
Dominica VIII p. Pent.	119	56		x	x	x	x
Dominica IX p. Pent.	120	57		x	x	x	x
Dominica X p. Pent.	121		39	x	x		x
Dominica XI p. Pent.	122	60		x	x	x	x
Dominica XII p. Pent.	123	63		x			
Dominica XIII p. Pent.		64			x	x	x
Dominica XIV p. Pent.	125	65		x	x	x	x
Dominica XV p. Pent.	126	67		x	x	x	x
Dominica XVI p. Pent.	127	68		x	x	x	x
Dominica XVII p. Pent.	128	69		x	x	x	x
Dominica XVIII p. Pent.	129	71		x	x	x	x
Dominica XIX p. Pent.	130	73		x	x	x	x
Dominica XX p. Pent.	131		38	x	x	x	x
Dominica XXI p. Pent.	132		28	x	x		x
Dominica XXII p. Pent.	133	77		x	x	x	x
Dominica XXIII p. Pent.	134	78		x	x	x	x
Dominica XXIV p. Pent.	135	79		x	x	x	x

39. Hi ha una altra tradició que hi utilitza l'homiliari carolingi de Luculentius, i una tercera de mixta.

En aquesta combinació, LG mostra novament la seva afinitat amb el breviari SA, juntament amb el qual testimonia l'incipit de l'homilia LFC, 63 en la reconstitució d'aquesta recensió.⁴⁰

Notes sobre l'homiliari del propi dels sants

Ja he dit més amunt que una comparació integral de l'homiliari del propi dels sants del breviari LG amb el catalanonarbonès, ara per ara, no és possible. Manca establir el seu calendari santoral més característic, així com els seus textos més peculiars, especialment pel que fa a les actes dels màrtirs o de textos hagiogràfics, que en el breviari LG formen les primeres lliçons de les festes dels màrtirs.

Tanmateix, el primer que cal dir és que l'homiliari santoral de LG, que s'inicia amb la festa de Sant Esteve (26 de desembre), palesa fonamentalment el catalanonarbonès. I això no és una obvietat, perquè el breviari SA, per exemple, n'utilitza un altre tipus. Resseguint per sobre els textos (sermons i homilies) del propi dels sants de LG, hom pot identificar la presència o l'ús d'alguns textos peculiars del model catalanonarbonès.

Ja en el santoral vinculat a l'octava de Nadal, concretament en les lliçons de les matines de la festa dels Sants Innocents (28 de desembre) llegim un sermó característic per a aquesta festa,⁴¹ testimoniats també en els homiliaris P-2, 57, P-4, 22, GB3, Gb7, i Girona, Arxiu Capitular, ms. 8.

Seguint el curs del calendari trobem tres festes benedictines: Sant Benet d'Aniana (11 de febrer), el trànsit de Sant Benet de Núrsia (21 de març), i la festa del trasllat de les relíquies de sant Benet al monestir de Fleury (11 de juliol):

f. dd⁵: ¶ In Sancti Benedicti Aniane sicut de uno cofessore non episcopo. *Lect. I-III*. ¶ INCIPIT ORTUS ET VITA EXIMII PATRIS NOSTRI BENEDICTI ANIANENSIS QUI OBIIT III IDUS FEBRUARI. Igitur vir venerabilis nomine et merito Benedictus abbas... ()gebat.

Smaragdus, *Vita Benedicti Anianensis abbas*. PL 103, 555; BHL 1096.

f. ee^{1v}: ¶ XII KALENDAS APRILIS APUD CASTRUM CASSINUM TRANSITUS SANCTI BENEDICTI. Nemo accendit lucernam... videant (Lc 11,33). *Lect. IX-XII*. De seipso Dominus hic loquitur... credendo.

Beda, *In Lucam* IV. CC 120, p. 239, l. 322-336.

40. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «La *Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès», p. 122-123 i 129.

41. J. LEMARIÉ, «Sermon africain inédit pour la fête des Innocents», a: *Analecta Bollandiana*, 96 (1978), p. 114-115; «Nouvelle édition du sermon pour les Saints Innocents, Cum universus mundus», a: *Analecta Bollandiana*, 99 (1981), p. 135-138.

f. ii⁸-kk¹: ¶ IN TRANSLATIONE SANCTI BENEDICTI. *Lect. I-VIII*. INCIPIT DE INVENTIONE ET EXCEPTIONE CORPORIS SANCTI CONFESSORIS ALMI PATRIS BENEDICTI. Cum diu gens Longobardorum...

Adrevaldus Floriacensis, *Historia translationis S. Benedicti*. PL 124, 901.

f. kk²: Nemo accedit lucernam... videant (Lc 11,33). *Lect. IX-XII*. Ad hanc itaque lucernam quasi caliginoso... perpetuas eternitates.

Odo Cluniacensis, *Sermo* 3. PL 133, 725.

f. kk⁵: ¶ IN OCTABAS SANCTI BENEDICTI. *Lect. I-VIII*. Festiva beati Benedicti solemnitas... audageret.

Odo Cluniacensis, *Sermo* 3. PL 133, 725.

f. kk⁵: *Evangelium ut in die*.

Els textos per a aquestes festes benedictines no tindrien un interès especial si no fos que tots ells els retrobem en els homiliaris monàstics catalans. Són a l'homiliari-passionari de Santa Maria de Serrateix (SR, f. 30-30v., 43-44); i l'homilia per a la festa de l'11 de juliol també la llegim en el brevíssim leccionari SC 81 i als breviaris Gb3 i Gb7.

Molt significativa és la presència en LG de les homilies LFC, 62 i 72α en els dies de la Mare de Déu Assumpta (15 d'agost) i de l'arcàngel Sant Miquel (29 de setembre), tal com en el supracitat homiliari passionari SR i en la tradició gironina:⁴²

f. mm⁸: IN DIE ASSUMPTIONIS BEATE MARIE. *Lect. I-VIII*. SERMO SANCTI HIERONIMI PRESBYTERI DE ASSUMPTIONE SANCTE MARIE. Cogitis me, Paula,...

Pascasius Radbertus, *Ep. beati Hieronymi ad Paulam*. CCM 56C, p. 108.

f. nn²: Intravit dominus Ihesus... (Lc 10,38). *Lect. IX-XII*. Adveniens itaque conditor mundi... consecravit.

Homilia LFC-62.

f. qq²⁻³: ¶ IIII Kalendas octobris DEDICATIO SANCTI MICHAELIS. Quis putas maior est in regno celorum? (Mt 18,1). *Lect. IX-XII*. Quotienscumque legimus discipulos... contendebant.

Homilia LFC-72α.

Per a la festa de la Nativitat de la Mare de Déu, l'homilia del brevari LG no és altra que un popularíssim centó sobre la genealogia de Jesús de l'Evangeli de sant Mateu,⁴³ que retrobem en els monàstics SC, 69 i SR

42. F. X. ALTÉS I AGUILÓ, «La *Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès», p. 129 i 131.

43. Publicat per J. LEMARIÉ, *Le Bréviaire de Ripoll*. Paris, B. N. lat. 742, p. 199-200 a partir del manuscrit Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, còdex Ripoll 151.

així com en la tradició de Girona (Gb3, Gb7, Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 1158).

f. 00⁴: IN NATIVITATE SANCTE MARIE. *Lect. I-VIII*. Hodie namque nata est beata Virgo Maria... ianua celi.

f. 00⁵: Liber generationis Iesu Christi... Iacob (Mt 1,1). *Lect. IX-XII*. Sanctus Matheus evangelista sic incipit evangelium... nobiscum deus. Centó, ed. J. Lemarié, *Le bréviaire de Ripoll*, Montserrat, 1965, p. 199, l. 5-21.

Finalment, no podia faltar en LG una brevíssima lliçó del sermó de Cromaci d'Aquileia sobre l'evangeli de les benaurances, que en tradició catalanonarbonesa esmentada a propòsit de l'homilia anterior proposa en la festa de Tots Sants (1 de novembre), seguida de la tradicional homilia de sant Beda:

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM. *Lect. IX*. Cum dominus et salvator noster circuiret civitates...

Chromatius Aquileiensis, *Sermo* 39. CC IXA, p. 170, l. 2-4.

Lect. X-XII. Hodie, dilectissimi, omnium sanctorum sub una sollemnitate, letantes...

Beda, *Hom.* III,70. PL 94, 450.

Tot i la limitació numèrica d'aquestes constatacions, el substrat catalanonarbonès en l'homiliari santoral d'aquest breviari de Lagrassa resulta també força testimoniatiu.

* * *

L'estudi comparatiu de l'homiliari de l'ofici contingut en el breviari imprès l'any 1515, per Juan de Guerlins, per al monestir de Santa Maria de Lagrassa, confirma l'àmplia pervivència en ell de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès. Els elements propis de Lagrassa es redueixen a l'ús privilegiat de l'homiliari de sant Gregori el Gran, i d'algunes homilies de Liverani en la part hiemal. La presència de l'homiliari catalanonarbonès a Lagrassa és una constatació gràvida tant pel que fa a la història monàstica i medieval com a la litúrgica, que pot millorar el coneixement de l'àrea geogràfica de difusió d'aquest tipus d'homiliari i, potser, ajudaria a explicar la presència, des d'antic, a l'església catedral de Sant Nazari de Carcassona de l'homiliari París, Bibl. Nationale, ms. lat. 5302, que és un dels exemplars de la *pars hiemalis* de l'homiliari catalanonarbonès.